

minden olyan nyelv, amelyet a lakosság használ. A 75. paragrafus ilyenét való megfogalmazása valóságos vihart okozott a diákság körében, akik a tanárok egy részének és a kulturális élet szereplőinek a támogatását is élvezték. A grúz legfelső tanács 1978. április 18-ára tűzte ki az alkotmánytervezet vitáját; az ezt megelőző napon a diákság hatalmas, tízezres tüntetést szervezett az épület előtt, áttörte a rendőrkordont és a kormányépület elé vonult az anyanyelv védelmének jelszavával. Bonyolult és kemény tárgyalások után a grúz vezetés meghátrált, és a 75. paragrafus változatlan formában került át az új alkotmányba. A grúziai események hatására az örmények is felléptek nyelvük államnyelvi státusának védelmében, de nekik már nem kellett külön megküzdniük ezért, sőt a szomszédos Azerbajdzsán alkotmányában – ahol ez korábban nem szerepelt – szintén megjelent egy passzus, miszerint a köztársaság államnyelve az azeri.

Míndez csak előjátéka volt nyelvi törvények sorozatának, amely tíz évvel később, 1989-ben kezdődött a Baltikumban. Elsőként 1989. január 18-án az Észt (akkor még) SZSZK-ban, január 25-én a Litván SZSZK-ban, május 5-én a Lett SZSZK-ban születik olyan nyelvtörvény, amely államnyelvvé nyilvánítja e köztársaságok névadó nemzetinek nyelvét. Még ugyanebben az évben hasonló nyelvtörvények születnek Tádzsikisztánban, Moldáviában, Kazakisztánban, Kirgizisztánban, Özbegisztánban és Ukrajnában, 1990-ben pedig Fehéroroszországban és Türkmenisztánban. Ezek hatására később hasonló nyelvtörvények születtek az Orosz Föderáció számos tagállamában.

Zoltán András

Az ukrainai nyelvi helyzet napjainkban

Dzúba, Ivan: Počinajmo z povagi do sebe. Sučasna movna situaciá v Ukraini. = Duklá, 50. rik. 2002. 6. no. 26–31. p.

A szerző – bevezetesként – a nemzet és az állam egymáshoz való viszonyát lényegében a „nyelvében él a nemzet” gondolkörében fejtegeti, s korántsem számolhat be örvendtes jelenségekről napjaink Ukrajnájában.

Nyilvánvaló, hogy az ukrán nyelvnek Ukrajnában kellene élnie természetes életét. Ezel szemben az ország legszámosabb nemzetének a nyelve korántsem érvényesül maradéktalanul a társadalom életében. Az ukrán nyelv leszűkült használata egyszersmind a nemzeti lét kibontakozásához rendelkezésre álló teret is leszűkíti.

Az uralkodó körök, ahol csak tehetik, az orosz nyelvet, az orosz kultúrát preferálják. A nyelvpolitikában elveszett az a lendület, amely jellemző volt a függetlenség visszaszerzésének időszakában.

A nyelvtörvény végrehajtása abbamaradt, az ukrán nyelv támogatásával senki nem törődik. Ennek finánciális, technikai és szervezési akadályai vannak, ám a legfőbb akadály az állami akarat hiánya.

Sürgetően szükséges volna, hogy a tudomány emberei, a politológusok, kultúrakutatók, szociológusok és a szociolingvisták olyan cselekvési rendszerre tegyenek javaslatot, amely a realitás elemzéséből indul ki, és a várható jövő felvázolásával végződik. Fel kell tárnai a vigasztalan nyelvi helyzet történeti gyökereit, informálni kell a lakosságot azokról a retorziókról, amelyeket a cári és a szovjet imperializmus foganatosított az ukrán nemzet legalábbis egy részének asszimilálását célul kitűzve.

Paradox helyzet: jelenleg a független Ukrajnában politikai tényezők, tömegközlési eszközök, sajtóorgánumok, sőt: képzett emberek is beállnak az oroszpartí propaganda szol-

gálatába, és azt hirdetik: az oroszok részéről az ukrán nemzetet, nyelvet soha semmiféle sérelem nem érte.

A piac állítólagos kívánalmaira hivatkozva könyvkiadók, hírlapszerkesztők soha nem tapasztalt arányban tesznek közzé orosz nyelvű kiadványokat. Kijevben pl. az orosz nyelvű nyomtatott szó majdnem hogy teljesen kiszorította az ukránt.

Politikai és gazdasági manipulációk sorába tartozik az „oroszyelvű lakosság” és a „kétnyelvű ukránok” fogalmával való visszaélés is. Mindkét fogalmat az ukrán nyelv terjedésének-terjesztésének megakadályozására-lassítására lehet felhasználni. Még szerencse, hogy a lakosság mind nagyobb hányada vallja magát ukránnak, mégha nem is beszél jól az ukrán nyelvet. Viszont megköveteli: legyenek jó ukrán tannyelvű iskolák, ahol gyerekeik anyanyelvi szinten sajátíthatják el az államnyelvet.

Ukrajnában hívei vannak annak is, hogy az orosz nyelvet nevezzék meg második államnyelvnek. Szerzőnk szerint ezt nem szabad addig megtenni, amíg az ukrán nem válik formálisan deklarált államnyelvből tényleges államnyelvvé. S ez még odább van.

Az ukrán, noha államnyelv, esetenként rosszabb helyzetben van, mint némely ukrainai kisebbség nyelve. Itt azokról a kisebbségekről, nevezetesen a magyarokról, lengyelekről, moldvaiakról és románokról, zsidókról van szó, amelyek önszerveződési képességekkel rendelkeznek, és támogatásban részesülnek anyanemzetüktől is.

Nem ilyen jó, sőt kimondottan rossz azoknak a kisebbségeknek nyelvéllapota, amelyek belsőleg nem szervezettek, külsőleg pedig nem támogatottak. Ide tartoznak az azovi görögök, a gagauzok és a krími tatárok.

A helyzet kulcsa: az országban következetesen és teljes mértékben normalizálni kell az ukrán nyelv helyzetét.

Futala Tibor

Hasonlóságok felmérése: Az oroszok ellenállnak a nyelvészeti ukránosításnak Közép- és Kelet-Ukrajnában

Fournier, Anna: Mapping Identities: Russian Resistance to Linguistic Ukrainisation in Central and Eastern Ukraine. = Europe-Asia Studies, 54. vol. 2002. 3. no. 415–433. p.

A legtöbb, Ukrajnával foglalkozó tudós egyetért azzal, hogy nincs durva polgári diszkrimináció az oroszokkal mint kisebbséggel szemben. Az oroszok tiltakozása az ukránosítás ellen nem az etnikumot érinti, hanem kizárólag nyelvi jellegű, vagyis az „oroszul beszélők” nagy csoportjának ellenállásáról van szó.

A Közép- és Kelet-Ukrajnában megjelenő újságokban közölt orosz tiltakozások olyan kiterjedt közösség nézetét tartalmazzák, melynek ukrán tagjai is vannak, és feltételezett nyelvi és kulturális megoszláson alapulnak. Mindenesetre azt a gondolatot terjesztik, hogy az „egyenlő emberek” is hierarchiába rendeződnek. Az újságcikkekben az olvasható, hogy az ukrán nyelv és kultúra alacsonyabb rendű, mint az orosz. Ez a megfogalmazás nem utal vissza szovjet „szláv testvériség” kifejezésre. Az „oroszul beszélők” meghatározás új keletű, csak a szovjet összeomlás után került használatba. Az „oroszul beszélők” meghatározást russzofon ukránok kisajátították, és ez úgy hat, mint egy szörványosan előforduló, régi nyelvtani alakzatot használó csoport. (Megjegyzendő, hogy ezt az „oroszul beszélők” kifejezést az ukránosítással foglalkozó hivatalos orosz tanulmányok alkalmazzák.) Mindamelllett vitatható, hogy az ukrán állam ennek az etnikailag vegyes